

# P.O. Brøndsted

## – og de første danske udgravninger i Grækenland

JOHN LUND

En formiddag i slutningen af 1811 red den danske filolog og arkæolog Peter Oluf Brøndsted (1780-1842) (fig. 1) ud fra byen Chora på den græske ø Kea. Han blev ledsaget af den tyske landskabsmaler Jakob Linckh (1786/87-1841) og en skotte ved navn Walsingham. Deres mål var et ruinområde på øens sydøstkyst, som man identificerede med Julis [Ioulis], en af det antikke Keas fire bystater. Vejen gik

Bjerg op Bjerg ned, og var ofte meget ubeqvem, men riig paa herlige Udsigter østlig over Øerne Andros, Syros, Thermia o. fl. og sydvestlig over Makronisi, Cap Sunion, og Kysten af Peloponnes i det Fjerne (Brøndsted 1844, 501).

Anstrengelserne blev belønnet: “Vi fandt Ruinerne af Julis højst interessante” og “besluttede at vove paa en alvorlig Eftergravning paa de vigtigste Puncter af Ruinerne”.

Sådan beskrev Brøndsted selv optakten til det, der skulle blive den første danske udgravning i middelhavsområdet – og måske også den første systematiske byudgravning overhovedet i Grækenland. Landet havde på dette tidspunkt i mere end 350 år været en del af Osmannerriget, der blev styret fra Istanbul, byen, som grækerne kaldte (og kalder) Konstantinopel. Riget var et etnisk, sprogligt og religiøst kludetæppe, men tyrkerne lod i et vist omfang de forskellige folkeslag passe sig selv, så længe de svarede skatter, og det såkaldte *millet*-system gav de religiøse grupperinger



FIG. 1. Portræt af Peter Oluf Brøndsted tegnet og graveret i kobber af Andreas Flint (1767-1824) omkring 1806. Ifølge en samtidig beretning var Brøndsted “af temmelig lav Statur, men af kraftig og muscu-løs Bygning, skikket til at udholde de største Anstrengelser; hans Ansigtstræk var ikke smukke, men for det meste oplivede af den Interesse og Kierlighed, der besieledede ham” (Mynster 1844, 72-73).

delvist selvstyre, så patriarken i Istanbul var den græsk-ortodokse befolknings overhoved.

Længe efter 1683, hvor osmannernes ekspansion mod vest var blevet stoppet ved Wiens porte, vedblev Tyrkiet med at være Europas hovedfjende og et næsten lukket land for vesterlændinge. Så da interessen for

den klassiske oldtid tog til i 1700-tallet, var de europæiske kunsthistorikere, arkitekter og antikvarer henvist til at studere græsk kunst på anden hånd, i Rom og Syditalien inklusive Sicilien. Men i århundredets anden halvdel svækkedes det osmanniske rige politisk og militært, og i takt hermed strømmede stadig flere antikvarer, arkitekter, kunstnere og eventyrere til Grækenland, især englændere, der af napoleonskrigene var blevet afskåret fra at rejse i store dele af det kontinentale Europa.

Disse Mylorders hele Adfærd og Bedrift med deres Løben, Graven, Bjergstigen, Tegnen o.s.v. er ganske bestemt idel Daarlighed lige saa fuldt i Grækernes Formening som i Tyrkernes. Man betragter os overhoved med en Art af Medlidenhed (Brøndsted 1844, 48).

Sådan så lokalbefolkningen ifølge Brøndsted på denne brogede skare af kulturturister, han åbenbart opfattede sig selv som en del af. Men hvordan blev han det? Og hvad var baggrunden for hans rejse til Grækenland?

### “En i enhver Henseende haabefuld ung Mand”

Peter Oluf Brøndsted kom til verden i præstegården i Fruering ved Skanderborg den 17. november 1780. Allerede fra barnsben påkaldte hans rige evner og selv-sikre modenhed sig opmærksomhed, og efter studentereksamen blev han som 16-årig immatrikuleret på Københavns Universitet. Ifølge vennen, biskop J.P. Mynster (1775-1854), der som den første skrev Brøndsteds biografi, besøgte han

jævnlig Skuespil og Concerter, tilbragte megen Tiid ved Klaveret, spilled Billard, ogsaa Kaart [...] Om Brøndsted i disse Aar flittigen hørte Forelæsningerne, kan jeg ikke sige, men med Professorerne blev han personlig bekendt og disse erkendte da let i ham en særdeles opvakt, for siin Alder kundskabsriig, og i enhver Henseende haabefuld ung Mand (Mynster 1844, 9-10).



FIG. 2. Portræt af Georg Koës tegnet og graveret i kobber af Andreas Flint omkring 1806.

Han fik afgangseksamen i teologi i 1802, modtog to år senere universitetets guldmedalje og blev i 1806 tildelt doktorgraden i klassisk filologi. Han indså tidligt, at studiet af den klassiske oldtid ville blive ensidigt, medmindre man kunne forlade sit snævre studiekammer og begive sig ud på en stor videnskabelig rejse. Derfor havde han

i Forening med en Ven, Studiosus Koës (en Søn af den afdøde Finantsraad Koës), udkastet en Plan, som de begge ville følge: først at benytte de Subsidier, Tydskland og Frankrig tilbyder, siden at studere i Rom i det mindste 1 Aar og derpaa gennemreise alle Egne af det europæiske Grækenland, hvor de kunne haabe at vinde meest for deres Videnskab (Bernth 1995, 252).

Citatet stammer fra Brøndsteds ansøgning til “Fonden ad usus publicos”, der havde til formål at støtte videnskab, litteratur og kunst. Stipendiet blev heldigvis bevilget, for han var ikke velstillet økonomisk – i modsætning til sin rejsekammerat, Georg Heinrich Carl Koës (1782-1811) (fig. 2). Brøndsted forlovede sig inden rejsen med dennes søster, Frederikke (1790-1818), men

brylluppet måtte vente, til de var hjemme igen – efter planen fire år senere.

De to venner forlod København den 1. august 1806 og nåede senere på året via Dresden og Weimar, hvor Brøndsted overværede Goethes (1749-1832) bryllup, til Paris. Her brugte de tre år på at forberede sig på deres forehavende, dels ved at gennemtrawle værker af antikke geografer, dels ved at studere senere grækenlandsrejsendes publikationer og manuskripter, blandt andet den franske filolog Jean-Baptiste-Gaspard d'Ansse de Villosions (1750/53-1805) forarbejder til et større værk om det antikke og moderne Grækenland, baseret på hans rejser i den europæiske del af Osmannerriget fra 1784 til 1786. Brøndsted og Koës gik desuden – vistnok som de første danskere – til undervisning i moderne græsk hos “en opvakt Nygræker, Gregorios Georgiades”, der dog, som det viste sig, havde en puristisk, oldgræskfikseret tilgang til talesproget. For da Brøndsted senere ankom til Grækenland, fandt han snart, “at mine saakaldte nygræske Øvelser i Paris mere havde forvirret end gavnet mig”. Han anbefalede andre

slet ikke at bryde sig om de lærde Nygrækeres indbyrdes Stridigheder om, hvordan deres Sprog skal skrives og tales [...] Det antike Sprog lærer man upaatvivleligt bedre af deres forfædres Skrifter [...], og den moderne Dialekt, det egentlige Folkesprog, læres langt bedre af egentlige Almuebøger (Brøndsted 1844, 55).

Den forbitrede sprogkamp mellem tilhængere af talesproget *dimotiki* og fortalere for *katharévousa*, der var rensset for udefrakommende indslag, fortsatte til 1976, hvor førstnævnte omsider blev Grækenlands officielle sprog.

### “Det skønneste Land vi endnu har seet”

Fra Paris fortsatte Brøndsted og Koës til Rom, hvor de indgik i den lille danskerkoloni, der blandt andet omfattede Bertel Thorvaldsen (1770-1844). De sluttede desuden venskab med en arkitekt fra Nürnberg, Carl Haller von Hallerstein (1774-1817) (fig. 3), en landskabsmaler fra Cannstadt, Jakob Linckh, og den estiske kunstner baron Otto Magnus von Stackelberg (1786-1837) (fig. 4). På Brøndsted og Koës’ opfor-

**FIG. 3.** Carl Haller von Hallerstein, blyantstegning af Otto Magnus von Stackelberg, den 2. maj 1814. München, Staatliche Antikensammlung, inv.nr. 15016,2.



**FIG. 4.** Jakob Linckh og Otto Magnus von Stackelberg, dobbelt-portræt i Musée Jenisch Vevey udført i 1817 af Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780-1867).



#### INDHOLDSFORTEGNELSE

*Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives*





**FIG. 5.** Udsigt mod Athen med Akropolis (til højre) og Lykavittos, Athens højeste punkt (til venstre). Akvarel udført af Charles Robert Cockerell, 1811-1814.

dring enedes de alle fem om at fortsætte rejsen til Grækenland sammen, og kunstsamlere Hans West (1758-1811) skrev den 7. juli 1810 fra Rom til prins Christian Frederik (senere Christian VIII, regerede 1839-1848) i København:

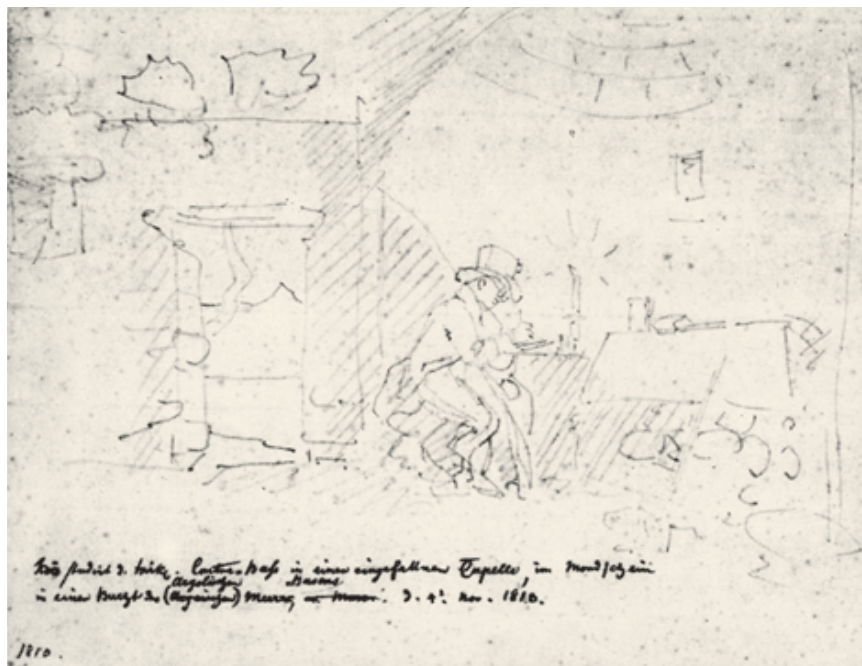
Vore danske Litterati Brøndsted og Koes, der ved Schubaert have erholdt Pas fra Constantinople at bereise de græske Øer lige [til] Constantinople, ere afgaaede fra Neapel til Otranto for at faae Leilighed til Corfu, ledsagede af 3 Artister, Baron Stackelberg, Liflænder, Maler i Figurer, riig, Landskabsmaler Link fra Nurnberg og Baron Haller fra Wurtemberg, Architect, ogsaa riig. Hvad tør man ikke vente sig af saa oplyste og videlystne unge Mænd, om ikke den onde Feber, Pæst og Fienden knække deres Mod (Lindvald & Fabritius 1965, 162-166 no. 451).

De dystre ord var ikke fejlplacerede, for kun tre ud af de fem overlevede strabadserne.

Efter en begivenhedsrig rejse, der blandt andet omfattede et skibbrud, nåede de to danskere den 14. september 1810 frem til Athen (fig. 5), der dengang ikke var større, end at man kunne spadserer rundt om byen på godt og vel tre kvarter. Den lå nord for Akropolis i et område, der stort set svarer til nutidens Pláka, og havde omtrent 9.000 indbyggere samt 1.200-1.300 huse, hvoraf 400 var beboet af tyrkere, 300 af albanere og 600 af grækere. Hertil kom en håndfuld vesteuropæiske familier. Byen gjorde et stort indtryk på de to danskere. Brøndsted kaldte Athen "et magisk Ord - Navnet paa et Tryllespeil" (Brøndsted 1844, 506),

**FIG. 6.** Georg Koës studerer den tyrkiske kontrabas i måneskin, blyantstegning af Haller, den 4. november 1810.

**FIG. 7.** Charles Robert Cockerell i Eleusis, tegnet af Haller i 1811.



og Koës skrev kort efter ankomsten til sine søstre i København, at “Hvad Levninger af Oldtidsminder betragter kan ingen Stad udholde Sammenligning med Athen [...] Grækenland er det skønneste Land vi endnu har seet” (Haugsted 1996, 28 note 18). Han stillede i udsigt, at de – efter at have været på farten i fire år – ville påbegynde hjemrejsen efter nogle uger i Athen. Men sådan gik det ikke, for de blev opslugt af mødet med byens antikke monumenter samt – for Koës’ vedkommende – af græsk musik, som han blev stærkt optaget af (fig. 6). For ikke at tale om samvær med de andre europæere, for eksempel den 22-årige Lord Byron (1788-1824), som Brøndsted drak punch og diskuterede politik med. De stiftede også bekendtskab med den franske vicekonsul Louis-François-Sébastien Fauvel (1753-1838), der guidede dem rundt og introducerede dem for to åndsbeslægtede engelske arkitekter: Charles Robert Cockerell (1788-1863) (fig. 7) og John Foster (ca. 1787-1846). Fauvel indsamlede oldsager på vegne af den franske stat i skarp konkurrence med den italienske landskabsmaler Giovanni Battista Lusieri (ca. 1755-1821), Lord Elgins (1766-1841) forlængede arm. Lusie-

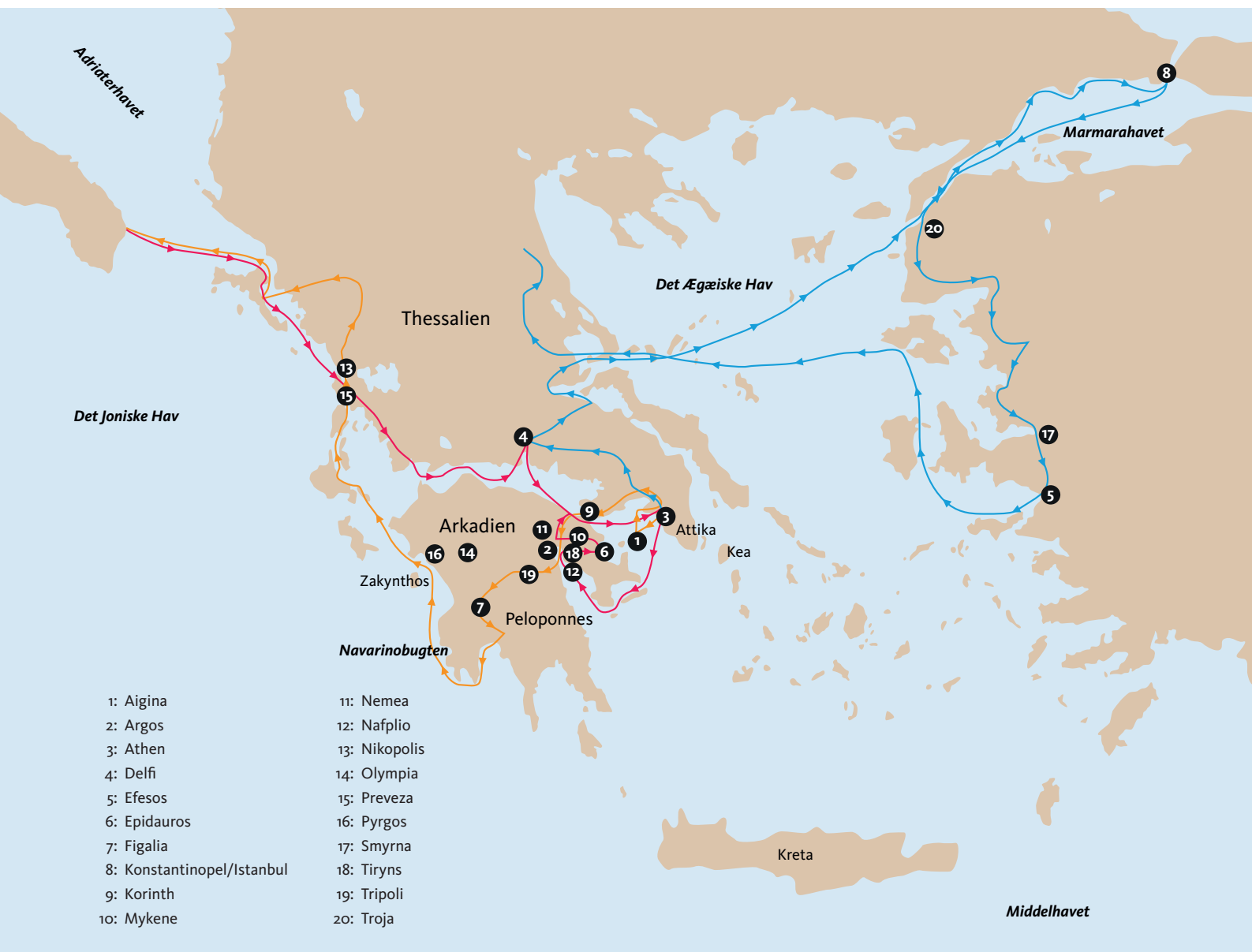


#### INDHOLDSFORTEGNELSE

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives

ri medvirkede blandt andet i nedtagningen af skulpturer fra Parthenon og andre bygninger på Akropolis, og han foretog flere udgravninger både her og andre steder i Athen mellem 1800 til 1813, når han da ikke var optaget af at male prospekter. Lusieri var med sine 56 år i Brøndsteds øjne "en forskrækkelig gammel mand".

I slutningen af 1810 tog Brøndsted, Koës og Haller på en længere rundrejse på Peloponnes, hvor de blandt andet besøgte Nafplio, Tiryns, Epidauros, Argos, Mykene, Nemea og Korinth (fig. 8). Og i januar 1811 rejste Brøndsted, Koës og Stackelberg til Boiotien og herfra videre til Konstantinopel. I deres fravær sejlede



**FIG. 8.** Brøndsteds rejser i Grækenland og den østlige del af Tyrkiet i 1810 (markeret med rød farve), 1811 (blå) og 1812 (gul). Udforskningen af Kea var en selvstændig ekskursion, som fandt sted ved årsskiftet mellem 1811 og 1812. Da Brøndsted fik besked om, at Koës var død, afbrød han rejsen i Thessalien og hastede tilbage til Athen.

#### INDHOLDSFORTEGNELSE

*Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives*





FIG. 9. Ruinerne af Aphaiatemplet på Aigina, tegnet af Haller i 1811, i privateje.

Haller, Cockerell, Linckh og Foster til Aigina for at opmåle det velbevarede tempel for den lokale gudinde Athena Aphaia, som man fejlagtigt anså for viet til Jupiter Panhellenius (fig. 9). I forbindelse hermed stødte de på nogle fragmenter af statuer fra templets udsmykning, og efterfølgende udgravninger bragte mange flere skulpturer for dagens lys, som de – mod betaling til de stedlige regeringsrepræsentanter, de såkaldte *primati* – fik tilladelse til at transportere bort. Skulpturerne blev senere sat på auktion i Malta, hvor de blev købt af den antik-begejstrede kronprins Ludvig af Bayern (1786-1868), og de indgår nu i Glyptoteket i München. De hidrører fra templets gavlgrupper, hvis motiver er hentet fra kampene om Troja, og dateres til mellem ca. 500 og 480 f.Kr., det vil sige overgangen mellem den såkaldte arkaiske og klassiske periode i Grækenland.

I Konstantinopel besluttede Brøndsted og Stackelberg at fortsætte rejsen til Efesos, hvorimod Koës tog til Smyrna for at opsøge en berømt armensk musiker og derfra videre til det afsides beliggende Apollontempel ved Figalia i nærheden af Tripoli i Arkadien. Men

nepe var han denne sidste gang ankommet til Tripolizza [nutidens Tripoli], før han blev syg af den sædvanlige levantinske Feber (en Sygdom, som nepe nogen Fremmed aldeles undgaar, naar han opholder sig i længere Tid i disse Lande). Da min Ven følte dette Onde, og frygtede for at blive sengeliggende paa et Sted, hvor han ikke fandt andre Læger end indfødte og saadanne, som han ikke vilde fortroe sig til, saa forlod han med sin fra Athen medtagne græske Tjener strax Tripolizza, og iilte til Pyrgos (i Nærheden af det gamle Olympia), for at gaae over til Zante [Øen Zakynthos], hvor han haabede at finde [...] en engelsk Læge [...] Imidlertid blev denne iilsomme Reise skadelig for min Ven,

#### INDHOLDSFORTEGNELSE

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives

Feberen forøgedes, og da han den 2den September ankom til Zante, var han allerede meget farlig syg. Han fik strax al mulig Hjelp [...] men den heftige Feber antog strax en ondartet Character, og gik over til Dysenteri, et dræbende Onde, men som i Levanten sædvanlig er smertesløst, og medfører en total Afmagt og Slappelse i Organerne (jeg veed det af egen Erfaring). Man formaaede end ikke ved de stærkeste Midler at opvække Livsaanderne; den Syge henlaae bestandig som i en Dvale 2 eller 3 Dage, og saaledes hensov han den 6te September (Brøndsted 1844, 491-492).

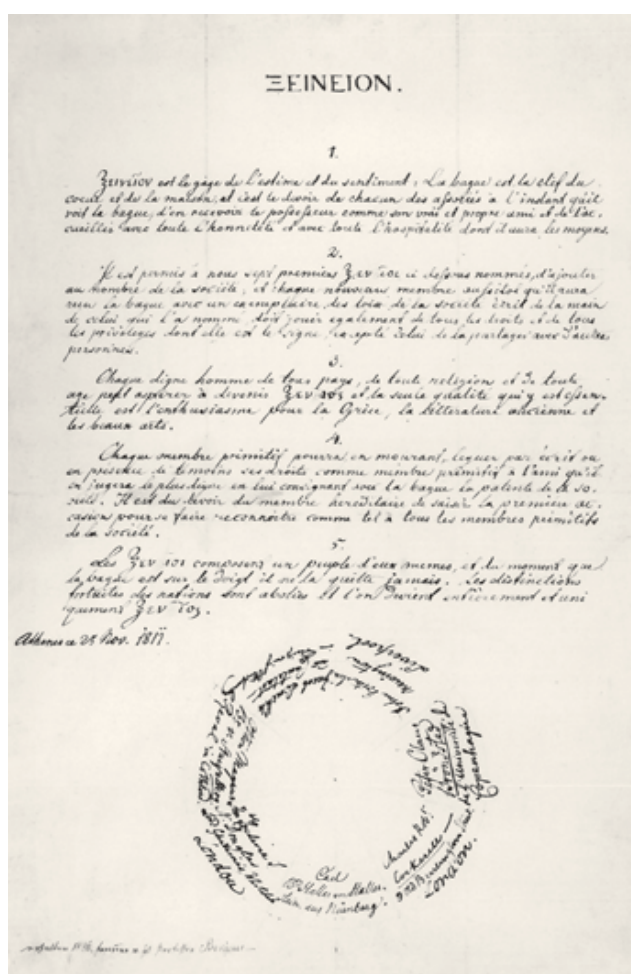


FIG. 10. Xeineions stiftelsesdokument underskrevet den 25. november 1811 i Athen af forbundets syv medlemmer: Cockerell, Brøndsted, Foster, Linckh, Stackelberg, Douglas (det vil sige Frederick Douglas, Fosters nevø) og Haller.

Brøndsted og Stackelberg modtog det triste budskab i Thessalien, hvorfra de med det samme vendte tilbage til Athen for at slutte sig til deres venner.

## “Den ærlige Walsingham”

Den sidste del af året 1810 tilbragte Brøndsted med studier i og omkring Athen, og den 25. november stiftede han sammen med Haller, Linckh, Foster, Cockerell, Stackelberg samt en vidtberejst engelsk adelsmand ved navn Frederick S. North (1766-1827) en venskabspagt med det oldgræske navn *Xeineion*, der hos Homer har betydningen gæstegave (i *Ordbog over det danske Sprog* defineret som en gave, som af værten gives til gæsten eller omvendt). De syv underskrev et detaljeret stiftelsesdokument (fig. 10), der stipulerede, at enhver værdig mand fra hvilket som helst land uanset religion og alder kunne blive medlem, forudsat at han havde entusiasme for Grækenland, antik litteratur og de skønne kunster. Hvert medlem modtog ud over diplommet en bronzering designet af Stackelberg med et billede af en ugle og indskriften *Xeineion*, som de altid skulle bære på fingeren.

De syv blev nu enige om sammen at udforske Apollontemplet ved Figalia i Arkadien, men før denne plan kunne føres ud i livet, rejste Cockerell, Foster og North på en længere udflugt til Sicilien via Kreta, og Stackelberg begyndte at undersøge nogle grave ved den thebanske port i Athen. Brøndsted og Linckh bestemte sig til at rejse til Kea, den kykladeø, der ligger tættest på Attika. Øen var ikke specielt berømt i oldtiden, og den var derfor kun blevet besøgt af ret få tidligere rejsende. Men Brøndsted vidste, at den var den græske digter Simonides' (ca. 556-468 f.Kr.) fødested, og han var også bekendt med, at der i nærheden af øens hovedby, Chora, fandtes en ca. 9 m lang skulptur af en liggende løve udhugget i klippen (fig. 11).

Det var ikke desto mindre en tilfældighed, der førte Brøndsted og Linckh til Kea i december 1810. I Athen

## INDHOLDSFORTEGNELSE

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives





FIG. 11. Løvemonetet på Kea, der dateres til omkring 600 f.Kr.

havde de nemlig truffet en “rask Skotlænder”, en købmand ved navn Walsingham. Han havde på Kea hørt rygter om, at sørøvere havde opbragt Cockerells og Norths skib, og at de nu

sad i haard Forvaring i et Fangetaarn indtil de kunne løskøbes. Den ærlige Walsingham var nu kommet ilsomt med 2000 Sechiner [zechiner, det vil sige tyrkiske eller venetianske guldmonter] og Perler for en tilsvarende Sum til Athen, for at erfare, om Rygtet var sandt, og i dette Tilfælde at løskjøre sine Landsmænd.

Rygtet viste sig hurtigt at være falsk, men Walsingham

havde ofte roest den Mængde af Ruiner, som befandt sig paa en Udkant af denne Ø og i meget skøn Beliggenhed ved Havet. Han opmuntrede os meget at følge med ham til Zea [Kea], og

Hr. Linckh og jeg besluttede at undersøge denne Sag nærmere, imedens Stackelberg og Haller vare virksomme i Athen [fig. 12-13] (Brøndsted 1844, 496).

### “Et af de heldigste Foretagender af dette Slags”

Efter deres første besøg på ruinområdet, der er beskrevet i dette kapitels indledning, forsynede Brøndsted, Linckh og Walsingham sig

de næste Par Dage i den moderne Stad [Chora] med Alt fornødent, hyrede Arbeidskarle, anskaffede Spader og Touge og andet Værktøi, og droge atter, men nu geleidede af 22 Skuffe- og Spadebevæbnede Bønder tilbage til Julis [Ioulis] (Brøndsted 1844, 501).

#### INDHOLDSFORTEGNELSE

*Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives*



**FIG. 12.** Udsigt mod den antikke by på Kea og dens omgivelser, som de tog sig ud i 1811. Stik – formentlig efter tegning af Jakob Linckh – i Brøndsteds publikation fra 1826.



**FIG. 13.** I dag ligger byområdet stort set øde hen, som det gjorde på Brøndsteds tid. “Steenladen”, som ekspeditionen indlogerede sig i, står fortsat som på Brøndsteds tid.